

Τελικές Παρατηρήσεις

Το βασικό ερώτημα το οποίο επιδιώκεται ν' απαντηθεί μέσα από τη σημερινή διοργάνωση αυτού του σεμιναρίου είναι ένα: πως μπορούν να υπερπηδηθούν οι δυσκολίες τις οποίες προβάλλει η διατύπωση του άρθρου 146 του Κυπριακού Συντάγματος ώστε ΜΚΟ οι οποίες σκοπούν την προστασία του περιβάλλοντος να έχουν το δικαίωμα προσφυγής στην δικαστική εξουσία για διεκδίκηση προστασίας των σκοπών τους όταν θεωρούν ότι αυτοί προσβάλλονται από αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις αρχών οι οποίες ασκούν εκτελεστική ή διοικητική λειτουργία. Η διατύπωση του άρθρου 146.2 ότι τέτοιο δικαίωμα ασκείται από πρόσωπα όταν η απόφαση, πράξη, ή παράλειψη προσβάλλει ευθέως ίδιον ενεστώς έννομο συμφέρον έκλειε την θύρα δυνατότητας προσφυγής από ΜΚΟ γενικά αλλά για ό,τι εδώ αφορά ειδικά ΜΚΟ οι οποίες επιδιώκουν προστασία του περιβάλλοντος.

Πριν την είσοδο της Κύπρου στην Ε.Ε. ούτε η νομοθετική αλλά ούτε η δικαστική εξουσία ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με το πρόβλημα παρ'όλον ότι όπως αναφέρθηκε και από την κυρία Γιορδαμλή κάποια ανοίγματα αλλά πολύ περιορισμένα έγιναν με την νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Η αυστηρή διατύπωση του άρθρου 146 ήταν μια βολική δικαιολογία. Αν οι δύο εξουσίες έδειχναν περισσότερη ευαισθησία στο ζήτημα θα μπορούσαν να επιδιώξουν κατάλληλες λύσεις ώστε να ανοίξει ο δρόμος για την παράκαμψη των δυσκολιών. Έχουμε ακούσει μέσα από την ομιλία του κ. Βλαχογιάννη πως η Γαλλία τόσο νομοθετικά όσο και νομολογιακά έδωσε την ευχέρεια όχι με την υιοθέτηση μιας *actio popularis*, αλλά με την υιοθέτηση μιας προσεγμένης επέκτασης του δικαιώματος δικαστικής προσφυγής, σε περιβαλλοντικές ΜΚΟ να προωθούν την προστασία του περιβάλλοντος. Κρατώ ιδιαίτερα από την ομιλία του κ. Βλαχογιάννη ένα τμήμα του καταληκτικού μέρους της ... « Ότι το γαλλικό παράδειγμα πρέπει να μας εμπνεύσει, καθώς εκεί έγινε πολύ νωρίς κατανοητό ότι συλλογικά συμφέροντα, όπως είναι κατεξοχήν η προστασία του περιβάλλοντος, δεν μπορούν να προστατευτούν με αποτελεσματικό τρόπο ατομικά και μεμονωμένα, αλλά επιβάλλουν κοινή και συλλογική δράση.» Θα μπορούσε το γαλλικό παράδειγμα να μας είχε

εμπνεύσει. Σημειώνω δε εδώ επίσης ιδιαίτερα αυτό που συνάγεται από την ομιλία του ιδίου ότι υπήρξε θα έλεγα μια συνεννόηση, αλληλοκατανόηση μεταξύ νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας ώστε εξελικτικά να προωθείτε ο σκοπός της διεύρυνσης του δικαιώματος των περιβαλλοντικών ΜΚΟ προσφυγής στα δικαστήρια. Ήδη από πολλών ετών, και πολύ πριν η χώρα γίνει μέλος της Ε.Ε. οπότε όπως προκύπτει και από την ομιλία του κ. Λυκούργου η κατάσταση διαφοροποιήθηκε άρδην για όσες χώρες έγιναν κράτη μέλη της.

Μια εξέλιξη η οποία θα μπορούσε να ωθήσει την Κύπρο προς μια προσπάθεια να υπερπηδήσει τους περιορισμούς του άρθρου 146 ήταν η επικύρωση το 2003 από τη χώρα μας της Συνθήκης του Aarhus. Όμως όπως μας πληροφόρησε η κα Γιορδαμλή η συνθήκη επικυρώθηκε από τη Βουλή σε νόμο χωρίς ούτε καν να μεταφρασφεί το αγγλικό κείμενο και χωρίς να προβλέπονται μέτρα εφαρμογής της. Παρατηρούμε δηλαδή για ακόμη μία φορά απροθυμία των εξουσιών της Δημοκρατίας να συλλάβουν τα μηνύματα των καιρών τα οποία καλούσαν σε μια ευαισθητοποίηση σε ότι είχε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι όποιες όμως αντιρρήσεις, δισταγμοί, δικαιολογίες ή αιτιολογίες για προσαρμογή με τα νέα προστάγματα των καιρών και της συμμόρφωσης στην υποχρέωση-νομική καθαρά πλέον υποχρέωση- παράκαμψης των δυσκολιών του άρθρου 146, θα έπρεπε να διαλυθούν με την είσοδο της Κύπρου στην Ε.Ε. Είχε πλέον η Κύπρος υποχρέωση για κάτι τέτοιο στη βάση του ευρωπαϊκού δικαίου. Αναφέρθηκε σ' αυτό η κα Γιορδαμλή αλλά το ανέλυσε με πολλή σαφήνεια ο κ. Λυκούργος.

Ο κ. Λυκούργος μας εξήγησε ότι κάτω από κάποιες προϋποθέσεις οι ΜΚΟ με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος μπορούν έστω με περιορισμούς να προσφεύγουν κατ' ευθείαν στα δικαστικά όργανα της Ε.Ε. Για ό, τι όμως εδώ ενδιαφέρει και άπτεται των θεμάτων αυτού του σεμιναρίου, είναι ιδιαίτερα σημαντικά όσα μας ανέπτυξε για το πώς το δίκαιο της Ένωσης διευκολύνει την πρόσβαση των τέτοιων ΜΚΟ στα δικαστήρια της Κύπρου. Δεδομένου ότι οι διατάξεις της Σύμβασης του Aarhus αποτελούν μέρος της έννομης τάξης της Ε.Ε., υπάρχει υποχρέωση

αναγνώρισης της ενεργητικής νομιμοποίησης των περιβαλλοντικών ΜΚΟ από τα κράτη μέλη.

Η τελευταία δε με σειρά οδηγιών καθόρισε τον τρόπο που οι ΜΚΟ δύνανται να προσφύγουν στα δικαστήρια των κρατών μελών για υλοποίηση του δικαιώματος πρόσβασης στα εθνικά δικαστήρια κάτι που διασφαλίζεται από το άρθρο 9 της σύμβασης. Η μεταφορά δε αυτών των οδηγιών στην εσωτερική έννομη τάξη δεν θα πρέπει να καθιστά αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή την άσκηση του τέτοιου δικαιώματος, ούτε να είναι λιγότερο ευνοϊκή ανάλογων ρυθμίσεων του εσωτερικού δικαίου. Είναι εξ άλλου σημαντική η αναφορά του κ. Λυκούργου σε σχετικά πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου στην οποία αποφασίσθηκε ότι κράτος μέλος όταν αποφασίζει την υιοθέτηση τέτοιων ένδικων μέσων θα πρέπει να έχει υπ' όψιν και το άρθρο 47 του Χάρτη Ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Ένωσης το οποίο καθιερώνει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου.

Η κυρία Γιορδαμλή μας εξήγησε ότι παρ' όλα τα προβλεπόμενα στο δίκαιο της Ε.Ε. η εφαρμογή των ευρωπαϊκών οδηγιών έγινε από την νομοθετική εξουσία της Κύπρου κατά τρόπο φειδωλό ώστε στην ουσία να εμποδίζεται η πλήρης εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης. Εγώ θα πρόσθετα ότι παρατηρείται εκ μέρους της πολιτείας μια πείσμων αντίσταση στην υπερπήδηση των σκοπέλων που εμφανίζει το άρθρον 146 του Συντάγματος. Θα πρέπει τόσο η εκτελεστική όσο και η νομοθετική εξουσία να κάμουν τα δέοντα ώστε το δίκαιο της Κύπρου να ευθυγραμμισθεί με αυτό της Ένωσης. Θα έλεγα όμως ότι η υποχρέωση των αρμοδίων δικαστηρίων της Κύπρου είναι ακόμη μεγαλύτερη προς αυτή την κατεύθυνση. Έχουν με βάση όσα και ο κ. Λυκούργος ανέπτυξε ευρεία δικαιοδοσία όπως εφαρμόσουν υποχρεώσεις που πηγάζουν από το δίκαιο της Ένωσης το οποίο έχει αυξημένη ισχύ έναντι του εθνικού δικαίου. Νομίζω ότι όσα ανέφερε ο κ. Λυκούργος μπορούν ν' αποτελέσουν πυξίδα για τον Κύπριο δικαστή. Εξ άλλου μέσα από την διαδικασία του άρθρου 267 δηλαδή με την προδικαστική παραπομπή έχουν ευχέρεια να ζητήσουν καθοδήγηση από το δικαστήριο της Ε.Ε.

Ας γίνει συνειδητή προσπάθεια και από τις τρεις εξουσίες στην Κύπρο όπως αυτά τα ζητήματα μη αποτελέσουν αφορμή γ' αγωγή επί

παραλείψει εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας. Θα ήθελα δε κλείνοντας να επισημάνω, και αυτό ας μη θεωρηθεί σαν απειλή, αλλά σαν φιλική επισήμανση ότι αγωγή επί παραλείψει εναντίον κράτους μέλους δυνατόν ν' ασκηθεί από την Επιτροπή στη βάση παραλείψεων όχι μόνον από την εκτελεστική και νομοθετική εξουσία αλλά και από την δικαστική εξουσία.